

ULUS İNŞASINDA ULUSAL SEMBOLLERİN AYRIŞTIRICI VE BİRLEŞTİRİCİ ROLLERİ: BİR VAKA ÖRNEĞİ OLARAK NİYAZOV DÖNEMİ TÜRKMENİSTAN

İsmail Hakkı ELÇİ¹

Öz

Sovyet sonrası dönemde bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri'nde yeni bir ulus-devlet ve ulusal kimlik inşası süreci yaşanmıştır. Çoğu, bu süreçte siyasal sembollerin ulusal bir kimlik oluşturmadaki rollerinden faydalanmış; etnik, dini ve tarihi ortaklıklara gönderme yapan sembollerle ulus-altı kimliklerin üstünde, birleştirici bir ulus-üstü kimlik oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamdan hareketle; siyasal sembollerin ortak bir kimlik kurmadaki işe yarar rollerini ortaya koymak için Türki Cumhuriyetler, birer vaka örneği olarak sıkça kullanılmış ve bu konuda literatürde çokça çalışma yapılmıştır. Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran özellik; çalışmanın siyasal sembollerin birleştirici rollerinden ziyade, ayrıştırıcı ve rekabet yaratıcı rollerini açıklamak için Saparmurat Niyazov Dönemi Türkmenistan'ı vaka örneği olarak kullanmasıdır. Bu makale, siyasal sembollerin birleştirici ve ortaklık kurucu oldukları kadar; ayrıştırıcı ve rekabet yaratıcı da oldukları iddiasını, Niyazov dönemi Türkmenistan ulusal marşı, bayrağı ve parası üzerinden gerekçelendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, Niyazov'un ulusal bir kimlik inşa etmek ve iktidarını meşrulaştırmak için kullandığı; marş, bayrak ve para sembolleri açıklayıcı öğeler olarak kullanılmıştır. Makalede tarihsel-betimleyici ve karşılaştırmalı bir yöntem kullanılmıştır. Bu yöntem çerçevesinde, Niyazov dönemi marş, bayrak ve para sembolleri verilerek, Niyazov öncesi ve sonrası dönemlerle karşılaştırılmış ve siyasal sembolizm açısından taşıdığı anlam vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulusal Semboller, Ayrıştırıcı, İnşa, Ulus, Türkmenbaşı

JEL Kodları: Z0, Z28.

THE DIVISIVE AND UNIFYING ROLES OF NATIONAL SYMBOLS IN NATION-BUILDING: THE NİYAZOV ERA TURKMENISTAN AS A CASE STUDY

Abstract

In the Turkic Republics, which gained their independence in the post-Soviet period, a new nation-state and national identity building process took place. Most of them benefited from the role of political symbols in creating a national identity in this process; tried to create unifying supra-national identity above sub-national identities with symbols that refer to ethnic, religious-historical partnerships. The feature that distinguishes this study from others; rather than the unifying roles of political symbols; is using the Niyazov Period Turkmenistan as a case example to explain its discriminatory and competitive roles. This article, as much as political symbols are unifying and partnership-building; It aims to justify its claim that they are also discriminatory and competitive, based on the Turkmenistan national anthem, flag and money of the Niyazov era. In the study, Niyazov used to build national identity and legitimize his power; Anthem, flag and money symbols were used as explanatory elements. In the article, a historical-descriptive and comparative method has been used. Within the framework of this method, march, flag and money symbols of the Niyazov period have been given, compared with the periods before and after Niyazov, and its meaning in terms of political symbolism has been tried to be emphasized.

Keywords: National Symbols, Discriminating, Construction, Nation, Turkmenbashi

JEL Codes: Z0, Z28.

¹ Dr., ihelcim@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3348-4852>

GİRİŞ

Literatürde Sovyet sonrası dönemde Türki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını kazanmaları ve ulusal birliklerini sağlayarak ulus-devlet inşa sürecini nasıl tamamladıkları ve sürdürdükleri üzerine çok fazla akademik çalışma mevcuttur. Bu çalışmalarda Türki cumhuriyetlerde ulus ve ulusal kimlik inşasını kolaylaştıran ve zorlaştıran faktörler ele alınmış üniter, kapsayıcı ve merkezi bir devlet yapısının kurulmasına etkileri tartışılmıştır (Isaacs ve Polese, 2015, s. 371-382; Beachain ve Kevlihan, 2015, s. 495-513; Bingöl, 2004, s. 43-60; Insabayeva ve Insabayeva, 2022, s. 661-665). Bu çalışmalarda Türki cumhuriyetlerin etnik, dini ve ideolojik yapıları göz önünde bulundurularak, bunlar etrafında oluşmuş bütün farklı grupları kapsayacak bir ortak değerler yapısının yaratılmasındaki çabalar, başarılar ve başarısızlıklar geniş bir şekilde incelenmiştir.

Literatürde Sovyetler sonrası Türki cumhuriyetlerin ulus-devlet inşa süreçlerinde etnik, dini ve ideolojik araçların nasıl bir rol oynadığı geniş bir şekilde ele alınmışken, siyasi sembollerin bu süreçteki rolünü tartışan çok az çalışma mevcuttur. Türki cumhuriyetlerin ulusal bir devlet olarak ortaya çıkmalarında marş, bayrak, para ve heykel gibi sembollerin önemine dikkat çeken sınırlı sayıdaki çalışmalarda da sıklıkla sembollerin ulusal birliği sağlayıcı kapsayıcı ve birleştirici rollerine vurgu yapılmıştır (Insabayeva ve Insabayeva, 2022, s. 661-665; Denison, 2009, s. 1167-1183; Matveeva, 2009, s. 1095-1121). Buna mukabil, siyasi sembollerin Türki cumhuriyetlerin ulus-inşasında birleştirici rollerinden ziyade onların ulusal birliği bozucu ve engelleyici rollerini ele alan çalışma yok denecek kadar azdır.

Bu çalışma; siyasi sembollerin ulus inşası, ulusal aidiyetin oluşturulması ve rejimin meşrulaştırılmasında nasıl engelleyici bir rol üstlendikleri sorusundan yola çıkmaktadır. Bu sorunun aydınlatılması için Türkmenistan bir vaka çalışması olarak ele alınmış, literatürde görülen bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Makalenin temel iddiası şudur; siyasi semboller (özellikle ulusal marş, bayrak ve para) ulusal birlik inşası ve ulusal kimliğin yaratılmasında birleştirici ve elverişli araçlar oldukları kadar, engelleyici ve ayrıştırıcı bir yapıya da sahip oldukları, bu durumun Türkmenistan'ın bağımsızlık sürecinde Niyazov'un kullandığı sembol stratejisinde örneklendiğidir.

Niyazov dönemi Türkmenistan'ın vaka örneği olarak seçilmesinin temel sebebi; Niyazov'un hem ulusal bir kimlik inşa etmek için hem de kendi iktidarı ve liderliğini meşrulaştırmak için kullandığı sembol stratejisinin aynı anda hem birleştirici hem de ayrıştırıcı bir özellik göstermesidir. Niyazov, ulusal sembollerini hem ulusal bir kimlik inşasında hem de iktidarını meşrulaştırmada aynı anda kullandığı için; semboller de aynı anda hem birleştirici hem ayrıştırıcı olabilmişlerdir. Örneğin Niyazov, paralar üzerinde Sultan Sencer gibi ortak tarihi değerleri kullanarak ortak bir ulus kimliği oluşturmak isterken; semboller birleştirici, ama aynı para üzerinde Sultan Sencer'in türbesinin yanında kendi fotoğrafını kullanarak

iktidarını meşrulaştırmak isterken; semboller ayırıştırıcı bir rol oynamıştır. Bu yönüyle Türkmenistan örneği; siyasal sembollerin birleştirici ve ayırıştırıcı rollerinden hangisinin hangi durumlarda daha çok ön plana çıktığını, hangi durumlarda amaca ulaşmada etkili ya da etkisiz olduklarını ortaya koymada çok elverişli bir vakadır.

Çalışmada öncelikle siyasal sembolizm teorik olarak ele alınmış, bunların ulus inşası, ulusal kimliğin yaratılması ve rejimin meşrulaştırılması gibi süreçlerde nasıl bir rol oynadıkları incelenmiştir. Daha sonra Türkmenistan'ın Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki toplumsal yapısı ve ulus-devlet inşa süreci kısaca ele alınmıştır. Sonrasında Saparmurat Niyazov'un ulus inşasını gerçekleştirmek ve kendi iktidarını meşrulaştırmak için ulusal marş, bayrak ve parayı sembolik olarak nasıl kullandığı ve bu kullanım stratejisinin ulus inşası ile iktidarın meşrulaştırılması üzerinde nasıl bir etkide bulunduğu tartışılmıştır.

ULUSAL KİMLİĞİN İNŞA EDİLMESİ VE İKTİDARIN MEŞRULAŞTIRILMASINDA SİYASAL SEMBOLİZM

Millet tanımlaması yapılırken milleti oluşturan dil, din, ırk ve kültür gibi nesnel öğelerin yanında özellikle bireylerin kendilerini birliğe ait hissetmelerini sağlayan ve genellikle duygularla ilgili olan öznel inşa edici öğeler de göz önünde bulundurulur. Millet olarak adlandırılan bir gruptan bahsedilebilmesi için dil, din ve ırk gibi nesnel öğelerde ortak olmanın yetmediği, buna ek olarak bireylerin dayanışma, sadakat ve kendi varlığının farkında olma gibi duygusal bağlanım durumlarının da şart olduğu ileri sürülür (Özkırımlı, 2010, s. 15-19). Tam da bu noktada milletin hayali, soyut ve icat ürünü olduğu ve bunun çeşitli araçlarla yaratılıp devam ettirildiği savları belirir (Anderson, 2009, s. 20). Siyaset ile sembol ilişkisi tam da bu noktada ortaya çıkar ve semboller soyut, zihinde ve duyguda inşa edilmiş bir topluluk olan millet için, somutlaştırma rolü üstlenir. Walzer'a göre; milleti bir arada tutan duygu ve birliktelik ruhu elle tutulur somut bir şey olmadığı için, onun sembolize edilmesi bir manada görünmeyenin ya da gökte olanın yere indirilmesi anlamına gelir. Walzer, ayrıca siyaseti birleştirme sanatı olarak tanımlarken, sembollere ikinci bir rol yükleyerek onları birleştirmeye giden yolda; öğeleri duygusal olarak bir araya getirmenin araçları olarak tanımlar (Walzer, 1967, s. 193-195). Siyasal sembollerin, insanı insanla ve kendisinden daha büyük bir şeyle birleştirdiğini ileri sürer. Bunlara ek olarak M. Walzer'ın (1967); "devlet görünmezdir; o görünmeden önce kişileştirilmeli, sevilmenden önce sembolize edilmeli ve tasavvur edilmeden önce hayal edilebilmelidir" ifadesi de siyasal sembollere verdiği önemi ortaya koymaktadır. Siyasal sembollerini somutlaştırmanın ve bir araya getirmenin bir aracı olarak gören bu görüşte semboller; var olan ya da olması istenen fikir ve değerlerin bir kimliğe bürünmesi, anlamlandırılması ve tanınması işlevini görür. Siyasal semboller, insanların bireysel kimliklerinin yanında kendilerini ait hissedecekleri ve özdeşleşebilecekleri bir topluluk kimliği sunar (Kertzer, 1988, s. 4-6). Özellikle birçok kimliğin bir araya getirilip kardeşlik ve dayanışma

duygularıyla bağlı bulunulan tek ve üst bir kimliğin yani ulusun inşa edilmesi amacıyla siyasi semboller en iyi araçları kullanıcısına bahşeder (Morris, 2005, s. 1).

Siyasal sembollerin, ulus inşasındaki birleştirici rolüne karşıt olarak, bazı çevreler siyasi sembollerin ayrıştırıcı ve kutuplaştırıcı rolüne vurgu yapar. Bu yaklaşımda siyasi semboller, birer manipülasyon ve yanıltma araçları olarak ele alınır (Elder ve Cobb, 1983, s. 1). Murray Edelman, geliştirdiği sembolik politika kavramı ile siyasetin sembolik tarafının 70’li yıllarda ABD’de bambaşka bir anlam kazandığını ve sembollerin bu halleriyle kitleleri manipüle etmekte kullanışlı, stratejik iletişim araçları olduklarını ileri sürer. Edelman, siyasi sembellere atfettiği bu pejoratif anlamdan yola çıkarak onların birleştirmekten ziyade ayrıştırıcı araçlar olduğunu iddia eder (Edelman, 1985, s. 1-7). Siyasal sembolleri ikiye ayırarak bunlardan ilki olan referans sembollerini; herhangi bir duyguya gönderme yapmayan ve herkes tarafından aynı şekilde anlamlandırılan semboller olarak tanımlar. Bu semboller herkes tarafından aynı şekilde anlamlandırıldığından ayrıştırıcı bir etki taşımazlar ve hatta çoğu durumda faydalı hale gelirler. Ancak ikincisi yani yoğunlaştırma sembolleri ise; bireyi vatanseverlik, gurur, geçmiş zaferler ya da yaşanan acılar gibi belirli bir olay ve duruma yoğunlaştırır. Belirli bir odağı ve hedefi olan bu semboller bu şekilde herkeste aynı duygu ve anlamlandırmayı üretmediğinden, istenilen duyguyu hissetmeyen kesimlerde bir tepki ve ayrışma yaratır. Bir siyasi olayı desteklemeyip kendine tehdit ya da zararlı olarak gören kesimlerin, bu siyasi olayın desteklenmesi için üretilen sembollerden etkilenmesi ve istenilen duygu durumuna girmesi beklenemez. Toplumda ayrışan bu kesim, ya kitlesel bir tepkiye girer ya da sessiz bir tepki durumuna girer (Edelman, 1985, s. 6-7).

Enamul Choudhury de; siyasi semboller manipülatif bir etkiye sahip olduklarını, siyasi elitlerin bu araçları, statükoyu korumak ya da iktidarlarını sağlamlaştırmak için kullandıklarını iddia eder. Choudhury, siyasi sembolizme doğrudan ayrıştırıcı rol yüklemese de; siyasi sembolizmin başarılı bir şekilde kullanılmadığında yaratabileceği zararları göstererek, ona dolaylı olarak ayrıştırıcı bir rol yükler (Choudhury, 2004, 77-82). Choudhury, siyasi rejimlerin meşrulaştırılmasının sağlayıcıları olarak beliren siyasi sembollerin, bütünleştiricilik özelliğinden faydalanılmaması durumunda rejimin meşrulaştırılmasından öte onun dağılmasına sebep olacağını işaret ederek bu iddiasını gerekçelendirmektedir. George Lakoff ve Mark Johnson da sembollerin çoksesliliği gizleyen bir tarafının olduğundan hareketle, toplumun bütün seslerini kapsamayan ve bütün seslere hitap etmeyen sembollerin kitleler nezdinde derin kutuplaşmalar hatta düşmanlıklar yaratabileceğini ileri sürerek, sembellere olumsuz bir anlam. Onlara göre; siyasi semboller genellikle değerler üzerinden oluşturulduğundan, bu sembollerle verilmek istenen mesaj ve uygulanan politikalar düşmanlaştırıcı bir süreç yaratırlar yüklerler (Lakoff ve Johnson, 2005, s. 268).

Bazı çevreler de siyasal sembollerin hem ayırıştırıcı hem de bütünleştirici olduklarını, bunların içinde bulunulan sistem ve siyasal sürece göre değiştiğini ileri sürerler. Siyasal sürece ya da kullanılma başarısına göre siyasal semboller, sınırlı bir dayanışma ve birlik meydana getirir ve bu durumda bazı kesimler bu süreçte dışlanır. Ancak bazı durum ve zamanlarda toplumda bütünsel bir dayanışma ve birlik oluşturarak bireyselliğin ötesinde toplumsal bir kimlik yaratır (Cobb ve Elder, 1973, s. 331).

Öte yandan siyasal sembollerin, bütünleştirici rollerini gücün kaynağı olma özelliğinden aldıkları iddia edilir. Harrison'a göre; liderler rejimlerini meşrulaştırmak ve iktidarlarının sürekliliğini sağlamak için zor kullanmak yerine ihtiyaç duydukları gücü siyasal sembollerle elde ederler (Harrison, 1995, s. 255-257). Zor kullanarak elde ettikleri güç geçici iken, siyasal sembollerle elde ettikleri güç sürekliktir. Dolayısıyla siyasal sembollerle sağlanan gücün sürekliliği beraberinde rejimin, iktidarın ve birliğin de sürekliliğini sağlar (Cohen, 1974, s. 30-32). David Kertzer de John F. Kennedy'nin başkanlık seçimleri kampanyasında kullandığı afiş, slogan ve fotoğraflara atıf yaparak; iktidarı elde etmek için güç kullanımının zorunlu olmadığını, siyasal sembollerin manipülatif rollerinin iyi kullanılarak da bunun sağlanabileceğini göstererek Harrison'un semboller konusundaki iddialarını güçlendirir (Kertzer, 1988, 2-3).

Siyasal sembollerle ilgili teorik çerçeve bu şekilde iken, bu teorilerin bazı vaka örneklerinde yanlışlandığı, bazı vaka örneklerinde ise doğrulandığı görülür. Başta kabilecilik olmak üzere ülkesindeki ulus-altı oluşumları ortak bir kimlik altında birleştirerek ulus inşasını gerçekleştirmek için bayrak, marş, heykel ve para gibi ulusal simgeleri dil, tarih ve etnik köken gibi ortak değerlere atıf yaparak birleştirici bir unsur olarak kullanan Saparmurat Niyazov örneği, siyasal sembolizmin ulus inşasında olumlu ve olumsuz işlevlerinin ayırt edilmesinde elverişli bir örneklem olarak durur.

TÜRKMENBAŞI NİYAZOV'UN SİYASAL SEMBOLİZM STRATEJİSİ: BİRLEŞTİRİCİ Mİ AYRIŞTIRICI MI?

Ulus inşası ve herkesin kendini bağlı hissettiği ulusal bir aidiyet kimliğinin oluşturulması olgusu, toplumların bünyelerinde barındırdıkları farklılıklar ile çok yakından ilişkilidir. Etnik, dini, ideolojik, sınıfsal, kabilesel ve siyasal aidiyetleri tek bir potada eritip, bütün bu farklı aidiyetlerin kendilerini hukuksal ya da duygusal olarak bağlı hissedecekleri ulus ya da millet gibi üst bir kimlik oluşturmak, bahsedilen toplumsal ayrımların sahip oldukları özelliklerle bağlantılıdır. Bu toplumsal aidiyet bağları ve bundan ileri gelen toplumsal farklılıklar toplumdan topluma da değiştiğinden, ulus gibi kapsayıcı üst bir kimlik oluşturma süreci de farklılaşır.

Nitekim Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan ve ulus-devlet inşa etme sürecini yaşayan Türki cumhuriyetlerinde de bu süreç devletten devlete, sahip oldukları toplumsal

bölünmelere göre değişiklik göstermiştir. Diğer cumhuriyetlere nazaran farklı bir toplumsal yapıya sahip olan Türkmenistan, ulusal kimlik yaratma sürecini diğerlerinden farklı bir şekilde yaşamıştır (Güler, 2001, s. 101). Türkmenistan'ın ulusal kimlik inşasını diğerlerinden farklılaştıran en önemli olgu; kabileciliğe dayalı bölünme olmuştur. Yaklaşık beş bin ailenin ayrı ayrı gruplaşarak birleştiği otuz kabilenin, tarihte tek bir Türkmen ulusu inşa etme yönünde girişimleri olmamış, bunun aksine varlıklarını devam ettirmek için devamlı bir güç rekabeti içerisinde olmuşlardır. Ulus inşa etme sürecine en yakın oldukları dönem Sovyetler Birliği'ne bağlı oldukları dönem olmuş, bu dönemde Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla tek bir yapı kurulabilmişlerdir. Ulus inşasına en yakın olunan bu dönemde bile Teke (Saparmurat Niyazov bu kabilenin bir üyesidir), Yomut (Teke ve Yomut kabileleri nüfusun %50'sini oluşturup, toprakların %60'ını ellerinde bulundurmaktadırlar) ve Salır gibi güçlü kabileler, bireyselliklerini korumuşlardır (Dmitrieva, 2019, s. 52-53; Geiss, 1999, s. 354). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti için en önemli sorunlardan birisi; kabileler arasındaki bu ayrılık ve rekabetin bitirilmesi ve bütün farklılıkların kapsandığı bir ulus kimliğinin inşa edilmesi olmuştur.

Durum bu şekilde olsa da daha önce Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin hükümet başkanlığını yapmış ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Haziran 1992'de bağımsız Türkmenistan'ın Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş Saparmurat Niyazov; ortak bir kimlik oluşturmak istemiş, buna yönelik kendi stratejisini uygulamaya girişmiştir. Bu stratejide odağını, kabileler arası ayrılığın ulus inşası önündeki engelleyici niteliği üzerine yoğunlaştırmıştır. Niyazov 1987 ve 1988'de; aile-klan arası çatışma ve aile-klana göre oluşturulan öğrenci gruplarına kesinlikle müsamaha gösterilmeyeceğini, cumhuriyetin devamlılığına en büyük engel klanlar arası çatışmalar olduğunu söyleyerek (Denison, 2009, s. 7) aslında bağımsızlık sonrası ulus-inşa stratejisinin sinyallerini vermiştir. Bağımsızlıktan sonra da; kabileciliğin Türkmenlerin en zayıf noktası olduğunu, Türkmenlerin ulusal kimliklerinden mahrum kalmalarının en büyük sebebinin kabilecilik olduğunu ileri sürmüş, ulusal kimliği inşa etmede kabilecilikle mücadeleyi baş politikası olarak belirlemiştir.

Niyazov, kabilesel ayrışmayı uluslaşmanın en önemli engelleyicilerinden biri olduğunu belirledikten sonra, bu engeli ortadan kaldırmaya yönelik stratejisinde siyasal sembolizme çok yoğun olarak başvurmuştur. Niyazov'un kabileciliğe karşı ulusal kimliği inşa etmede kullandığı en önemli ulusal sembollerden biri milli marş olmuştur. Milli marşın ulus inşasında siyasal bir sembol olarak kullanılması konusuna girmeden önce mevcut marşın kaynaklarının ve öncesinde nasıl bir niteliğe sahip olduğunun ortaya konulması, Niyazo'un marşını siyasal bir inşa aracı olarak nasıl kullandığına ışık tutacaktır.

1946'da Aman Kekilov tarafından yazılıp, Veli Mukhatov tarafından bestelenen ilk marş, 1978'de Staline'e ait bölümler atılarak 1997'ye kadar kullanılmıştır (Çağın, 2021, s. 246). 1946 marşını Sovyetler

Birliği'nin millet anlayışının, Lenin ve Rus halkının övüldüğü, Sovyetler'in meşrulaştırıldığı bir marş olma özelliğini taşımıştır. Marşta Türkmenler ayrı bir ulusal kimlik olarak yer almamış; Sovyetler Birliği'ni oluşturan unsurlardan biri olarak belirtilmiştir. Yine Türkmenistan, ayrı bağımsız bir ulus devlet değil; territorial ve ideolojik olarak Sovyetler Birliği ve Komünizm'e bağlı bir il ya da bir parça olarak kabul edilmiştir. Türkmen halkının tarihi, kültürel, etnik ya da dini ortak hiçbir değerine yer verilmemiş, bunun yerine Sovyetlilik üst kimliği esas alınarak; Komünizm ve Lenin, kenetlenilmesi gereken unsurlar olarak verilmiştir.

1978-1997 Türkmenistan Ulusal Marşı:

*Eşit hukuklu halklarımızın dostluğu
Sovyet ili olarak bir aile olduk!
Bu dostluğun arkasındaki Rus halkı,
Ölümsüz bir kardeşlik gösterdi!
Yaşa sen, kuvvetlen, ey özgür Vatan,
Muzaffer Komünizm'in galibiyetine giden!
Lenin partisinden güç alan, bilge,
Sovyet Vatanımız, can Türkmenistan!
Büyük Lenin açtı özgürlük yolunu,
Bize baki, aydınlık yaşam getirdi.
Kalkındırıp ehli halkı hak işe,
Zafere, emeğe, saadete götürdü!
Yaşa sen, kuvvetlen, ey azat Vatan,
Muzaffer Komünizm'in galibiyetine giden!
Lenin partisinden güç alan, bilge,
Sovyet Vatanımız, can Türkmenistan!
Komünizm'e bağlı arzu-amacımız
Aydınlık geleceğimizi yaratacağız!
Kızıl sancağı sağlam tutarak elde,
Bir büyük hedefe sağlam yürüyoruz!
Yaşa sen, kuvvetlen, ey özgür Vatan,
Muzaffer Komünizm'in galibiyetine giden!
Lenin partisinden güç alan, bilge,
Sovyet Vatanımız, can Türkmenistan!*

Bağımsız Türkmenistan'ın ayrı ulusal bir marşının olması gerektiğine inanan Niyazov, 1997'de kendisi ulusal marşı yazmış, yine Veli Mukhatov'a besteletmiştir. Sovyetler Birliği ve unsurlarının meşrulaştırılmasına dayanan marşın yeni halinde, bağımsız bir ulus-devlet olarak ortaya çıkan Türkmenistan'ın meşrulaştırılmasına odaklanmıştır (Çağın, 2021, s. 246; Doğan ve Alkayış, 2021, s. 526-532). 1946 marşına göre bu marşta, Türkmen ulusal kimliğine ve bir vatan olarak Türkmenistan'a vurgu ön plana çıkmıştır. Türkmenistan'a sonsuzluk atfedilmiş, Türkmenistan'ın baş tacı, namus, geçmiş ve gelecek olarak ele alınmıştır. Ortak atalardan, tek bir bayraktan ve tek bir vatandan bahsedilerek Türkmen ve Türkmenistan paydasında bir kimliğin oluşturulması tahayyül edilmiştir (Bkz Tablo 2). Burada özellikle; oymakların kardeş olduğu, geçmişte de şimdide de kanlarının bir olduğu vurgusu Niyazov'un, kabileciliğe karşı ulusallığa verdiği önemi ortaya koymuştur.

1997-2007 Dönemi Türkmenistan Ulusal Marşı:

*Türkmenbaşı'nın kurduğu büyük binası
Sonsuz Devletim Ciğerim Canım
Başların tacısın Dillerin Senası (Sesi)
Dünya yaşasın sende yaşa Türkmenistanım!
Canım kurban sana Yiğitler Diyarı Yurdum
Mert Ataların ruhu vardır gönülde
Tarafsız Bağımsız toprağın nurdur
Bayrağın yüksektir dünyanın önünde
Türkmenbaşı'nın kurduğu büyük binası
Sonsuz Devletim Ciğerim Canım
Başların tacısın Dillerin Senası (Sesi)
Dünya yaşasın sende yaşa Türkmenistanım!
Kardeşler oymaklar Güvendedir İller
Eskiden de şimdi de birdir bizim kanımız
Ekinler almaz kesilmez siller (filizler)
Nesiller göğüs gerip korur şanımız
Türkmenbaşı'nın kurduğu büyük binası
Sonsuz Devletim Ciğerim Canım
Başların tacısın Dillerin Senası (Sesi)
Dünya yaşasın sen de yaşa Türkmenistanım!
Arkamdır bu dağlar Sığınağımdır ovalar*

İkbalim namusum turabım Vatan!

Sana şer getirse, kör olsun gözler

Geçmişim Geleceğim devamım Vatan!

Niyazov, ulus inşasında en önemli sembollerden biri olan marşın büyük bir kısmında, bu şekilde ulus inşasını amaç edinmişken, bir kısmında da iktidarını ve rejimini meşrulaştırma amacı gütmüştür. Bunu marşın nakaratlarının başına kendine ithafen Türkmenbaşı'nın kurduğu büyük binası cümlesini koyarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Niyazov, kendisini bağımsız Türkmenistan'ın kurucusu ve Türkmenlerin başı sayarak, bu anlama gelen Türkmenbaşı soyadını kullanmış, bunu da ulusal marşa kendisini meşrulaştırma görevi gören bir sembol olarak yerleştirmiştir. Böylece hemen hemen her büyük toplantı, gösteri, organizasyon ve törende büyük bir saygıyla okunan ulusal marş aracılığıyla, Türkmenlerin başı ve Türkmenistan'ın kurucusu mesajını topluma vermiş, iktidarını meşrulaştırmaya yönelik elverişli bir propaganda imkanı elde etmiştir. Bu şekliyle Türkmen ulusal marşı, hem ortak bir kimlik oluşturma hem de Niyazov'un iktidarını meşrulaştırma rolünü üstlenen en önemli siyasal sembollerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Niyazov'un bu şekilde milli marş aracılığıyla hem ulus inşa etme hem de kendi iktidarını meşrulaştırma girişimi toplumun bütün kesimleri tarafından onaylanmamıştır. Niyazov'un milli bir kurtarıcı rolü kazanma isteği ve bunu sembollerle kamusal alanda görünür kılma çabası, çok ekstrem noktalara ulaştığında muhalif hareket ve sesler artmıştır. Örneğin Niyazov'u peygamberlik seviyesine çıkaracak derecede kutsal bir kökenden geldiği savlarının ileri sürüldüğü dönemler, bu tepkilerin en çok arttığı dönemler olmuştur. Ağzı Birlik Hareketi ve Demokratik Parti gibi oluşumlar Niyazov'un bu girişimini onaylamamış, bir manada siyasal sembolizmin ulus inşa sürecinde her zaman birleştirici ve işlevsel oldukları savını zayıflatan örnekler olarak belirmişlerdir (Güler, 2001, s. 110).

Sembollerin her zaman birleştirici ve inşa edici araçlar olmadıkları durumu sadece Niyazov döneminde değil Niyazov döneminden sonra da ortaya çıkmıştır. Niyazov'un ulusal sembollerle rejimini meşrulaştırdığı ve bu durumun bir kesim tarafından tepkiyle karşılandığı durumu, 2006'daki ölümünden ve yeni yönetimin kurulmasından sonra çok belirginleşmiştir. Şubat 2007 seçimlerini kazanarak Cumhurbaşkanı olan Gurbanguli Berdimuhamedov tarafından ulusal marşta yer alan Türkmenbaşı'nın kurduğu büyük binası cümlesi halkın kurduğu baki büyük binası olarak değiştirilmiştir (Çağın, 2021, s. 246). Niyazov'un kendisini Türkmenbaşı unvanıyla sembolleştirme ve bu yolla meşruluk, güç elde etme durumu bu manada Berdimuhamedov dönemi ile sonlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu durum, siyasi semboller yoluyla güç ve meşruiyet elde etme yönteminin, genellikle bu durumu kabullenmeyen karşıt bir kesimi doğurduğu ve bu yolla elde edilen gücü geçici kıldığı savını doğrular bir nitelik arz etmiştir.

Türkmenistan Ulusal Marşı'nın 2007 ve günümüzdeki hali:

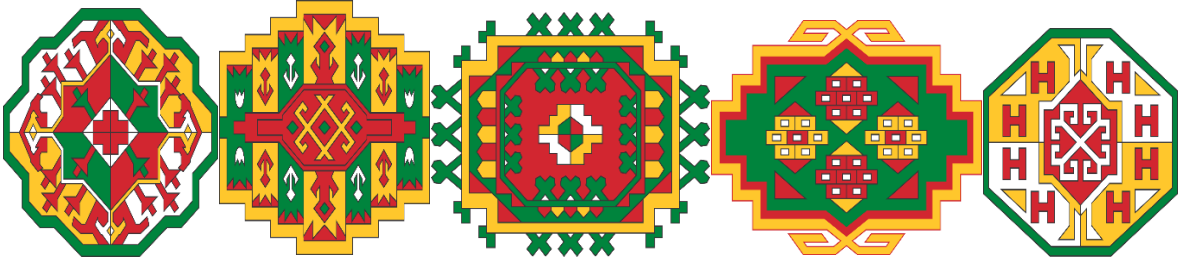
*Canım kurban sana, yiğitler diyarı yurdum
Mert ataların ruhu vardır gönülde
Tarafsız, Bağımsız toprağın nurdur
Bayrağın yüksektir dünyanın önünde
Halkın kurduğu sonsuz büyük binası
Sonsuz devletim ciğerim canım
Başların tacısın Dillerin Senası (Sesi)
Dünya yaşasın sen de yaşa Türkmenistan 'ım!
Kardeşler oymaklar, güvendedir iller
Evvel-ahir birdir kanımız
Ekinler almaz kesilmez siller (filizler)
Nesiller göğüs gerip korur Çanımızı
Halkın kurduğu sonsuz büyük binası
Sonsuz devletim ciğerim canım
Başların tacısın dillerin senası (Sesi)
Dünya yaşasın sen de yaşa Türkmenistan 'ım!*

Ulusal marştan Türkmenlerin başı ve atası anlamına gelen Türkmenbaşı soyadının çıkarılması konusunda Türkmenistan halkının önemli bir kesiminden talebin gelmesi (Türkmenistan'ın Milli Marşı Değişiyor, 2008) iktidarın meşrulaştırılmasında kullanılan sembollerin, toplumun belirli kesimlerinde bir ayrışma oluşturduğunu ortaya koymuştur. Sadece toplumda bir ayrışma değil, Berdimuhammedov'un kendisinin de Niyazov kadar katı olmasa da kendi iktidarını meşrulaştırma amacı gütmesi ve bu amaçla Niyazov'a ait hemen hemen bütün sembollerini ortadan kaldırması, sembollerin kişiler arası rekabet oluşturucu bir etkiye de sahip olabileceğini de göstermiştir. Marş dışında Niyazov'a ait heykelleri kaldırması, Niyazov'un ailesinin isimlerini birçok yerden kaldırması, Ruhname yerine kendi yazdığı kitabı okutması (Berdimuhammedow 2013, s. 54-56) gibi örnekler de siyasal sembollerin yaratabileceği bireysel ayrışma, rekabet ve yarışını ortaya koymuştur (Polese ve Horak, 2015, s. 464; Matyakubov, 2019, s. 119-124). Kendi döneminde güç ve iktidar sağlayan semboller, sonraki dönemde Niyazov için, sağladığı gücü geçici hale getiren Berdimuhammedov gibi rakip kişilikler yaratmıştır.

Niyazov'un ulus inşası ve iktidarını meşrulaştırma amacını gerçekleştirmek için kullandığı bir diğer ulusal sembol Türkmenistan bayrağıdır. Bayrağın yeşil zemini ve ay, büyük oranda ülkenin ortak paydası olan İslam'a atıf yaparken, bayraktaki beş yıldız Türkmenistan'ın beş vilayetini simgeler. Ay ve yıldız

beraber ele alındığında ise yine etnik anlamda ortak payda olan Türklük mefhumu simgeler. Bayrakta yer alan motifler dünyaca ünlü Türkmenistan halısını simgelerken, halıdaki 5 motif ülkenin en büyük beş kabilesini temsil eder.

Fotoğraf 1: Türkmenistan bayrağı ve üzerindeki motiflerin anlamları

Teke Kabilesi

Yomut Kabilesi

Salır Kabilesi

Çovdur Kabilesi

Ersarı Kabilesi

Kaynak: Matyakubov, 2019, s. 76

Bayrağın taşıdığı sembolik anlama gelince; ulusal marştaki yaklaşım burada da mevcuttur. Yani bayrak üzerindeki semboller hem ulus inşasını gerçekleştirme hem de Niyazov'un iktidarını meşrulaştırma görevini bir arada görür. Bayrağın toplumun genel olarak ortak paydası olan İslam ve Türklük kimlikleri üzerinden ortak bir kimlik oluşturup, bunlar üzerinden ulus inşasını amaçlaması siyasal sembollerin birleştirici özelliğini örnekler. Buna ek olarak Türkmenistan'ın beş büyük kabilesini simgeleyen motiflerin üst üste verilmesi, yine ulusal kimliğin oluşumu önünde en büyük engellerden biri olarak beliren kabileciliğin yok sayılması anlamında, ulusal kimlik inşasına önemli bir gönderme yapar. Burada kabile

motiflerinin İslam'ın simgesi olan yeşil zeminin üzerinde ve Türklüğün simgesi olan ay-yıldızın yanında olması kabilelerin, kabile kimliklerinden ziyade Türk-İslam kimliklerinde birleştiklerini, bu iki kimlik üzerinden tek bir ulus olduklarını ortaya koyar (Ochs, 1997, s. 317). Bu anlamda kabileler yok sayılmayıp, ulus-altı bir kimlik olan kabilecilik yok sayılmak istenir.

Ulusal birliğin sağlanması yönünden durum bu şekilde iken; Niyazov'un üyesi olduğu Teke kabilesi motifinin en üstte yer alması, sembolik olarak Teke kabilesinin ve dolayısıyla kendisinin hiyerarşik üstünlüğünü simgeler. Motiflerin hiyerarşik üstünlüğü simgeleyecek şekilde; üstten alta doğru sıralanması yerine dairesel şekilde yerleştirilmesi gerçek eşitlik anlayışını ortaya koyabilirdi. Bu şekilde yapılmayıp, üst üste ve en üstte de Niyazov'un kabilesinin motifinin yer alması, Niyazov'un iktidar meşruluk amacının en büyük göstergesidir.

Berdimuhammedov döneminde para ve marşta Niyazov'a ait öğlerin kaldırılmasına benzer bir girişimin olmaması, Berdimuhammedov'un da Teke kabilesinden olması etkili olmuş olabilir. Zira Berdimuhammedov'un kendisi de liberalleşmeye yönelik sözler vermesine rağmen, bu konuda çok az girişimi olmuş ve Niyazov dönemine benzer otoriter uygulamalara kendisi de başvurmuştur (Yıldırım, 2012, s. 400). Niyazov'a benzer olarak Berdimuhammedov'un kendi lider kültürünü oluşturma isteği, onu üyesi olduğu Teke kabilesinin motifinin bayrakta en üstte yer almasını devam ettirmeye itmiştir. Zira bu durum onun da güç elde etmesine katkı sunan ortak bir sembol olarak gözükür.

Bu durum dolaylı olarak Niyazov'un kabileciliğe dayanan alt kimlikler yerine ulusal bir kimlik yaratmada sembollerini kullanmadaki başarısızlığını da açıklar. Berdimuhammedov'un marş ve parada yaptığı köklü değişiklikleri, bayrakta yapmaması kabileciliğe dayalı kimlik vurgusunun devam ettiğini gösterir. Bu vurgu, Berdimuhammedov'un motif sıralamasını Niyazov'un üstünlüğüne dolaylı olarak gönderme yapmasına rağmen değiştirmeyip aynı bırakması, Teke kabilesinden biri olarak kendi kabilesinin üstünlük vurgusunu onun da devam ettirmek istediğinden anlaşılır. Berdimuhammedov'un buradaki ulusal kimlik bilincinin hala oluşmadığını kanıtlar. Bu durum yine diğer sembollerde olduğu gibi, Berdimuhammedov'un ulusal sembollerini, ölmüş olsa da kendine rakip olarak gördüğü Niyazov kültürü ile kendi liderlik kültürü arasındaki rekabet ve ayrışmada ön plana çıkmak için kullandığı durumunu ortaya koyar.

Bayrak örneğinde Niyazov'un kullandığı sembollerin ulusal bir kimlik yaratma yerine, toplumdaki ayrışmaları devam ettirerek kabile gibi yerel kimlikleri güçlendirdiği de gizli de olsa görülür. Günümüzde bile Türkmenistan'ın uluslaşma sürecini tamamlamadığı, kabile ve boy bağlarının Türkmen kimliğinden önce geldiği ve aidiyet duygusunun ulusal değil yerel olduğu iddiaları ileri sürülür. Hazar Yomutlarının, ülkeyi yöneten Tekelere karşı olan öfkesi bu iddialara kanıt olarak gösterilir. Hatta kabileler arası

ayrışmalardan öte aynı kabileye ait farklı aileler arasında çekişmelerin olduğu iddiaları, ulusal kimlik yerine yerel kimliklerin hala ne kadar güçlü olduğunu gösterir. Marı Tekelerinin Aşkabat Tekelerine; Ahal Tekeleri'nin de Marı Tekelerine karşı olan duygusal uzaklıkları bu duruma örnek olarak gösterilir (Yılmaz, 2021, s. 293-294).

Bayrak dışında Niyazov'un siyasal sembolik tarzında yer tutan önemli ulusal sembollerden diğeri ulusal paradır. Tarih boyunca ulusal paralar ticari ve finansal değişim araçları olmanın yanı sıra siyasal sembolizmin işlevlerini taşıyan en önemli araçlardan olmuştur. Jan Penrose ve Craig Cumming'in; para konuşur şeklindeki ifadeleri, ulusal paraların iktisadi anlamlarından öte taşıdıkları politik anlamı yansıtır (Jan Penrose ve Cumming, 2011, s. 821). Eric Helleiner ve Gabriel Gottfried de ulusal paraların iktisadi araçlardan ziyade politik mesajlar veren araçlar olarak ele alınabileceğini ileri sürerler (Helleiner, 1998, s. 1414; Gottfried, 2011, s. 423). Helleiner (1998), ulusal kimliğin oluşturulması, beslenerek süreklilik kazandırılması noktasında ulusal paralarla verilen mesajların önemli olduğu vurgusunu yapar (Helleiner, 1998, s. 1414). Paralar elden ele dolaştığı, toplumun bütün kesimlerine ulaştığı için önemli bir siyasal propaganda aracı olarak belirlemekte, siyasal mesajın yayılmasına ve özümsemesine büyük bir katkı sunar.

1993 Türkmen Manatı serilerine bakıldığında; 1 ve 5 Manat'ın ön ve arka yüzlerinde Türkmenlerin Türk ırkında birleştiğini ve bu yönüyle tek bir millet olduğuna gönderme yapan sembolik yapılar bulunur. Paraların arka yüzlerinde II. Kılıçaslan, Sultan Tekeş, Ebu Said Şah, Sultan Sencer ve Törebeg Hanım gibi Türkmenler için etnik ve dini bakımdan önemli olan şahsiyetlerin anıtlarına yer verilmiştir. Bu yönüyle yine bayrakta olduğu gibi Türk-İslam paydasında birleşen toplumun geneline bu durumun benimsetilmesi ve kabile-boy gibi ulus-altı kimliklerden ziyade Türk-İslam üst kimliğinde toplumun birleştirilmesi amaçlanmıştır.

1993 serilerinin ön yüzüne bakıldığında ise 1 ve 5 manat hariç, diğer bütün banknotlarda Niyazov'un fotoğrafı vardır. Niyazov'un çok baskın, önde olan fotoğrafına karşılık arka planda milli kütüphane, meclis, şehitler anıtı ve Mollanepes Tiyatrosu gibi yapıların fotoğrafları yer alır. Toplumun hemen hemen her aşamasında olan bir aracın, iktisadi amacı dışında; güç elde etmek, benimsenmek ve kabul edilmek gibi amaçlar için çok faydalı siyasal bir sembol olarak kullanılabilirliği Niyazov tarafından göz önünde bulundurulmuş ve yine bu yolla gücünün, iktidarının devamlılığını sağlamayı amaç edinmiştir. Ancak siyasal semboller yardımıyla elde edilen gücün, doğru bir şekilde kullanılmadıklarında, her zaman süreklilik sağlamadığı savını doğrular bir şekilde; Berdimuhammedov dönemindeki paralardan Niyazov'un fotoğrafları kaldırılmıştır. Niyazov'un fotoğrafları yerine Korkut Ata, Köroğlu, Mahtumkulu Firaki, Tuğrul Bey ve Sultan Sencer gibi Türkmenler için dini-etnik temelde önemli ve birleştirici şahsiyetlerin fotoğrafları

kullanılmıştır. Berdimuhammedov döneminde bu şekilde hemen hemen bütün ulusal sembollerde ulusal bir kimlik oluşturmanın temel amaç olduğu bir yöntem kullanılmıştır.

Fotoğraf 2: Niyazov dönemi ve sonrası ulusal para görsellerindeki değişimden örnekler

1993 Serisi Ön Yüz

1993 Serisi Arka Yüz

2017 Serisi Ön Yüz

2017 Serisi Arka Yüz

Kaynak: Central Bank of Turkmenistan, t.y.

Bütün dünyada lider fotoğraflarının para yüzlerinde kullanılması çok yaygın bir durumdur. Dolar'ın üzerinde Benjamin Franklin ya da Lira'nın üzerinde Atatürk fotoğrafının kullanılması gibi. Bu durum genellikle liderlerin ölmesinden sonra ortaya çıkan ve fotoğrafı kullanılan kişiye atfedilen rolün toplumun büyük bir kesiminde kabul edilmesi ile ilgilidir. Hatta bu durumda bile yani fotoğrafı kullanılan kişinin toplumun büyük bir kesimi tarafından kabul edilmesi durumunda bile, belirli bir karışıklık ve tepki mevcuttur. Ancak liderlerin öldükten sonra fotoğraflarının kullanılması durumu, liderlerin ölmeden fotoğraflarını kendilerinin kullanması durumuna göre çok daha kabul edilebilir bir durum olarak gözükmektedir. İkinci durumda bunu kişinin kendisinin gerçekleştiriyor olması, durumun manipülatif yönünün ya da güç elde etmeye yönelik amacının kolayca fark edilmesine ya da bu şekilde yorumlanmasına sebep olur. Niyazov'un durumu ikincisi ile ilgilidir. Niyazov'un ölmeden semboller yoluyla iktidarını güçlendirip meşrulaştırmaya çalışması, Niyazov'un sembolleri stratejik olarak kullanmada ve seçmede düştüğü hata olmuştur.

Niyazov'un bu yöntemi, ulusal bir kimlik yaratmada başarı sağlayan bir yöntem olmuşken iktidarın meşrulaştırılması ve güç elde edilmesinde başarısız olmuştur. Bu durum siyasal sembollerin ulus inşasında elverişli araçlar olduğu savlarını doğrularken, siyasal sembollerin süreklilik arz eden bir güç sağladığı ve rejimi meşrulaştırmada kullanışlı araçlar olduğu savlarını yanlışlar. Zira Niyazov'un ölümünden hemen sonra, halktan da gelen istekle Niyazov'un heykelleri, paralar üzerindeki fotoğrafları ve ulusal marştaki ismi kaldırılmıştır. Bunlar dışında Niyazov'un güç elde etmek ve iktidarını meşrulaştırmak için kullandığı diğer birçok sembolde de Niyazov'a ait unsurlar kaldırılmıştır.

Buraya kadar semboller üzerinden yapılan yorumlardan, Niyazov'un Türkmenistan'ın ulusal birliğini istemediği sonucuna ulaşılmamalıdır. Niyazov Türkmenistan ulusal birliğini oluşturmak için çok çabalamış bu amaç için siyasal sembollerden çokça yararlanmıştı. Ancak Niyazov'un ulusal birliği sağlamadaki çabasına bozucu etkide bulunan nokta; Niyazov'un ulusal birliği sağlamanın yanında kendi gücünü meşrulaştırma, süreklileştirme ve Türkmen tarihinde kurucu bir lider olarak ortaya çıkma isteğidir. Niyazov, ulusal sembollerini her iki amaç ve isteği için kullanmışken, sembollerin ayırıştırıcılık özelliklerinin inşa edici özelliklerini aşması, Niyazov'un, istemeden de olsa, ulusal birliği sağlamadaki amacına sınırlı da olsa ket vurmuştur.

SONUÇ

Siyasal semboller, Türkmenistan örneğinde de görüldüğü üzere, özellikle bir kişi ya da grubun iktidarını meşrulaştırıcı ve güç kazandırıcı unsurlar olarak kullanıldıklarında; o kişi ya da grubun iktidarını benimsemeyen belirli bir kesim doğmakta ya da var olan karşıtlığı güçlendirmektedir. Bu durum aslında dolaylı olarak ortak ulusal bir kimliğin yaratılmasına engel bir durum olarak gözükmektedir. Zira kapsayıcı olmayan sembollerle dışlanan ve bu sembollerde kendini bulamayıp yok edildiğini düşünen bu kesimler aktif bir isyana girişip sağlanmak istenen birliği bozucu unsurlar olarak ortaya çıkabilirler. Ya da Edelman'ın deyişleriyle sonradan ortaya çıkacak sessiz tepkiye dönüşebilirler.

Niyazov örneği, siyasal sembollerin ayırıştırıcı ve birleştirici özelliklerinden hangisinin daha baskın ve güçlü olduğuna yönelik yorumlamalar yapmamıza imkân veren elverişli bir vakadır. Çünkü Niyazov, siyasal sembollerini hem kendisini ön plana çıkararak ayırıştırıcı; hem de Türkmenlerin ortak değerlerini kullanarak birleştirici bir şekilde kullanmıştır. Ve siyasal sembollerin bu iki özelliğini birbiri ile yarıştıran şekilde aynı anda ve beraber kullanmıştır. Bu bağlamda siyasal sembollerle ilgi şöyle bir yorumlama yapılabilir; siyasal sembollerin ayırıştırıcı özelliğinin, kişilerin bunları güç elde etmek ve iktidarlarını sürdürmek için kullandıklarında daha fazla ortaya çıktığıdır. Niyazovun ölmesinden hemen sonra Niyazova

ait sembollerin kaldırılması durumu bu kanıyı güçlendirmektedir. Zira eğer toplumda Niyazov'un kurucu lider olduğuna dair yaygın bir kabullenme oluşmuş olsaydı bu durum ortaya çıkmazdı.

Burada siyasal sembollerle ilgili iki durum ortaya çıkmaktadır; ilk olarak, Niyazov'dan hemen sonra hem halktan bir kesimin hem de yeni yönetimin Niyazov'a ait belirteçleri ulusal sembollerden kaldırmaları, siyasal sembollerin ortak kimlik inşa etmede her zaman elverişli araçlar olmadığını göstermektedir. Siyasal semboller her ne kadar ortak bir kimlik inşa etme niyeti ile kullanılsalar da ayrıştırıcı ve ortak kimlik inşasını bozucu bir özellik de kazanabilmektedirler. Edelman'ın da teorileştirdiği üzere; yoğunlaştırma sembolleri doğalarından ötürü bu sembolleri ve gönderme yaptıkları anlamları kabul etmeyen kesimleri dışladığından, sembollerin bu dışlama özelliği ortak bir kimlik inşasına bozucu bir etkide bulunur. İkinci olarak aynı şekilde Niyazov'a ait belirteçlerin ulusal sembollerden kaldırılması, aynı zamanda siyasal sembollerin iktidarlara sürekli bir güç ve meşruluk yerine, geçici bir güç ve meşruluk sağladığı durumunu ortaya koymaktadır. Türkmenistan örneği bu yönüyle Harrison, Cohen ve Kertzer'in iddialarını yanlışlamaktadır.

Bu durumda siyasal semboller için en doğru yaklaşım; onların bütünleştirici-ayrıştırıcı, güç sağlayıcı-zayıflatıcı gibi zıt özelliklerin tamamına aynı anda sahip olduklarıdır. Onların elverişli ve faydalı araçlar olarak ortaya çıkmaları onların doğru bir şekilde seçimine ve kullanımına bağlıdır. Sadece seçim ve kullanım değil aynı zamanda kullanıldıkları zaman ve bağlam da sembollerin fayda ya da zararları üzerinde etkili olmaktadır.

Bu bağlamda şu soru da sorulabilir; Sovyet sonrası dönemde Türkmenistan'ın bağımsız ve istikrarlı bir devlet olarak kurulup günümüzde bu statüsünü başarılı bir şekilde devam ettirmesi, Niyazov tarafından kullanılan siyasi sembollerin birleştirici rollerinin de etkili olduğunu kanıtlamaz mı? Bu soruda elbette ki bir doğruluk payı vardır. Ancak bu durum sembollerin birleştirici özelliklerinin çok daha güçlü olduğundan ziyade; Niyazov'un otoriter bir lider olarak toplum üzerinde yarattığı baskı ile ilgili olabilir. Niyazov döneminde toplumdan herhangi bir tepkinin gelmemesi ve sesli bir tepkinin doğmaması onun milli kurucu bir lider olduğunun kanıtı değildir. Niyazov'un toplumun yaşam tarzına müdahaleye varacak şekilde geniş bir yasaklama rejimi kurması ve hemen hemen her alanda kendisini güçlü bir lider olarak göstermesi ulusal kimliğin yaratılmasına korkuyla da olsa katkı sunmuş olabilir.

Türkmenistan'ın otoriter ve demokratik yönetimler arasında geleceği değerlendirildiğinde bu durumun iç ve dış dinamikler olmak üzere birçok faktörle ilişkili olduğu görülür. Bölgesel dengeler, dıştan gelen müdahaleler ve iç kamuoyunun lider davranışları karşısında göstereceği reaksiyon Türkmenistan'ın demokrasi geleceğinin belirleyici faktörleri olacaktır. Niyazov'un, gerçekçi olmasa da, kabileciliğe dayalı yönetim yapısını ve bu yapıya yönelik ayrılıkları tasfiye etme girişiminin devam ettirilmesi ve bunun

Türkmenistan halkı tarafından desteklenmesi demokratik yönetimlere giden yolun inşasında en önemli girişimler olacaktır. Ancak Berdimuhammedov dönemi uygulamalar ve bölge dinamiklerini yansıtan Kırgızistan'daki Lale Devrimi gibi örneklemeler Türkmenistan'ın yakın gelecekte demokratik bir yapıya kavuşmasının zor olduğunu göstermektedir.

YAZAR BEYANI / AUTHOR STATEMENT

Araştırmacı(lar) makaleye ortak olarak katkıda bulunduğunu bildirmiştir. Araştırmacı(lar) herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

KAYNAKÇA

- Anderson, B. (2009). *Hayali cemaatler milliyetçiliğinin kökenleri ve yayılması* (Çev: İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berdimuhammedow, G. (2013). *Döwlet guşy*. Türkmen Döwlet Neşriyat Gullugy.
- Bohn, E. (1908). *Die Nationalhymnen der europäischen Völker*. Wrocław: Verlag M. and H.Marens.
- Central Bank of Turkmenistan. (t.y.). Banknotes of 2009 series. https://www.cbt.tm/en/money/tm_manat_09.html Adresinden erişildi.
- Choudhury, E. (2004). Politics of symbols and the symbolization of 9/11. *The American Journal of Islamic Social Sciences*, 21(1), 74-96.
- Cobb, R. & Charles E. (1973). The Political uses of symbolism. *American Politics Quarterly*. 1(3), 305-338.
- Cohen, A. (1974). *An essay on the anthropology of power and symbolism in complex society*. California: University of California Press.
- Çağın, S. (2021). Türkiye ve Türkmenistan Milli Marşları. B. Emil & Z. Taştan (Ed.), *100 Ülke 100 Marş İstiklal Marşı* (s. 245-250) içinde, Ankara: Kesit Yayınları.
- Denison, M. (2009). The art of the impossible: Political symbolism, and the creation of national identity and collective memory in post-soviet Turkmenistan. *Europe-Asia Studies*, 61(7), 1167-1187.
- Dmitriyeva, E. (2019). Political elite of Turkmenistan post-soviet period. *Russia and Moslem World*. (2), 49-58.
- Doğan, Y. & Alkayış, M. F. (2021). İstiklal marşı'nın kabulünün 100. yılında türk milli marşlarının dil ve ortak değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 518-543.
- Donnacha Ó. B. & Rob K. (2015). Imagined democracy? nation-building and elections in central asia. *Nationalities Papers*, 43(3), 495-513.

- Edelman, M. J. (1985). *The symbolic uses of politics: With a new afterword*. Illinois: University of Illinois.
- Elder, C. D. & Cobb, R. W. (1983). *The political uses of symbols*. London: Longman.
- Geiss, P. G. (1999). Turkmen tribalism. *Central Asian Survey*, 18(3), 347-357.
- Gottfried, G. (2011). Aesthetics and political iconography of money. U. Hebel & C. Wagner (Ed.) *Pictorial cultures and political iconographies* (s. 419-428) içinde, Berlin: De Gruyter.
- Güler, N. (2001). Geçiş sürecinde Türkmenistan'ın siyasi yapısı: Türkmenbaşı modeli. *Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel*, 7(2), 97-110.
- Harrison, S. (1995). Four types of symbolic conflict. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, 1(2), 255-272.
- Helleiner, E. (1998). National currencies and national identities. *American Behavioral Scientist*, 41(10), 1409-1436.
- Türkmenistan'ın Milli Marşı Değişiyor. (2008, Aralık 18). *Hürriyet*. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/turkmenistanin-milli-marsi-degisiyor-10586760>.
- Insebayeva, S. & Insebayeva, N. (2022). The power of ambiguity: National symbols, nation-building and political legitimacy in Kazakhstan. *Europe-Asia Studies*. 74(4), 660-682.
- Kertzer, D. I. (1988). *Ritual, politics and power*. New Haven: Yale University Press.
- Lakoff, G. & Mark J. (2005). *Metaforlar: hayat, anlam ve dil* (Çev: G. Y. Demir). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Matveeva, A. (2009). Legitimising central asian authoritarianism: political manipulation and symbolic power. *Europe-Asia Studies*, 61(7), 1095-1121.
- Matyakubov, H. (2019). *Bağımsızlık sonrası dönemde Türkmenistan'da milliyetçilik politikaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Morris, E. (2005). *Our own devices: national symbols and political conflict in twentieth-century*. Irish Academic Press.
- Musaoğlu, M. & Kirişçioğlu F. (2013). Türk cumhuriyetlerinin milli marşları: açıklamalar, metinler, aktarmalar ve tercümeleler. *Beynelhalk Elmi Jurnal*, (2), 28-50.
- Niyazov, S. (1994). *Address to the peoples of Turkmenistan*. Ankara: MNG Holding.
- Ochs, Michael. (1997). Turkmenistan: The quest for stability and control. K. Dawisha & B. Parrot (Ed.). *Conflict, cleavage, and change in central Asia and Caucasus* (s. 312-359) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.
- Özkırımlı, U. (2010). *Milliyetçilik üzerine güncel tartışmalar eleştirel bir müdahale*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Penrose, J. & Cumming, C. (2011). Money talks: Banknote iconography and symbolic constructions of Scotland. *Nations and Nationalism*, 17(4), 821-842.
- Polese, A. & Horak S. (2015). A tale of two presidents: Personality cult and symbolic nation-building in Turkmenistan. *Nationalities Papers*, 43(3), 457-478.
- Rico I. & Abel P. (2015). Between imagined and real nation-building: Identities and nationhood in post-Soviet central Asia. *Nationalities Papers*, 43(3), 371-382.
- Walzer, M. (1967). On the role of symbolism in political thought. *Political Science Quarterly*, 82(2), 191-204.
- Yıldırım, E. (2012). Türkmenistan: Aşiretten ulusa. A. Aydınğün ve Ç. Balım (Ed.). *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Orta Asya Cumhuriyetleri Türk Dilli Halklar-Türkiye ile İlişkiler* (s. 397-482) içinde, İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yılmaz, A. N. (2021). Bağımsızlıklarının 30. yılında Türkistan coğrafyasındaki Türk cumhuriyetlerinin durumu ve değerlendirilmesi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129(255), 253-314.
- Yılmaz, B. (2004). Nationalism and democracy in post-communist central Asia. *Asian Ethnicity*, 5(1), 43-60.